

Kontextualizace projektu ve vztahu k vývoji v zahraničí

Tereza Stöckelová

Expertní zpráva pro Evropskou komisi z minulého roku „Taking European Knowledge society seriously“ rozlišuje dva režimy inovace: režim ekonomie technovědeckých slibů a režim kolektivního experimentování.

Felt, Ulrike (rapporteur). 2006. Taking European Knowledge Society Seriously. Report of the Expert Group on Science and Governance to the Science, Economy and Society Directorate, Directorate-General for Research, European Commission. Dostupné z: http://ec.europa.eu/research/science-society/document_library/pdf_06/european-knowledge-society_en.pdf.

Dominantní režim ekonomie technovědeckých slibů charakterizuje většinu politických snah včetně – Lisabonské agendy. Je pro něj příznačné, že:

1. vytváří fikce za účelem přilákání zdrojů, v tom smyslu, že nové technologie vše vyřeší;
2. vychází z diagnózy, že jsme (Evropa) v situaci globální soutěže, která vytváří dojem krajní naléhavosti. Všichni kritici konkrétních inovací a jejich rizik se tak stávají nepřáteli společnosti. Občanská společnost je v tomto modelu v roli pasivního spotřebitele inovací;
3. klade důraz na ochranu duševního vlastnictví prostřednictvím patentů a dalších právních nástrojů intellectual properte rights.

Režim kolektivního experimentování charakterizuje:

1. pozornost k inovaci, která reaguje na požadavky spotřebitelů a komunit, kteří se často mohou podílet přímo na jejím rozvoji (např. open source software). Při kolektivním experimentování nejde ve většině případů o účast „celé“ společnosti, ale o možnost účasti „dotčených skupin“, které se ve vztahu k dané problematice či inovaci nacházejí ve specifické situaci (jsou pacienti, obyvatelé dotčené oblasti) a disponují proto specifickými znalostmi a zkušenostmi;
2. pojetí inovace se neomezuje na vysoce technologická řešení, ale zahrnuje i low-tech a sociální inovace, které vedou k řešení problému. Např. při zvládnutí klimatické změny/ snižování emisí CO2 nejde jen o vývoj zcela nových technologií, ale také o nové použití známých technologií (např. nové projekty veřejné a cyklistické dopravy ve městech) a sociální inovace v komunitě obyvatel, spolupracovníků (typu car sharing).

Podle autorů zprávy nejsou tyto dva režimy v principu protikladné, ale doplňují se; protikladnými se stávají pokud jeden z nich aspiruje na hegemonii. Režim ekonomie technovědeckých slibů jednoznačně charakterizuje i navrhovanou reformu české vědní politiky a terciárního vzdělávání. Tento režim by měl být doplněn prvky kolektivního experimentování.

Příklady materializace těchto idejí do programů podpory výzkumu:

Velká Británie: The Economic and Social Research Council
http://www.esrc.ac.uk/ESRCInfoCentre/index_voluntary.aspx

- podpora výzkumu zaměřeného na třetí sektor (reflexe třetího sektoru)
- podpora výzkumné kapacity ve třetím sektoru (jak vytváření, tak využívání výzkumu)
- komunikace mezi Radou a třetím sektorem, která má vést ke zvýšení sociálních a ekonomických užitků z výzkumu financovaného Radou (přístup k vědění skrze stáže, partnerství v přenosu znalostí se třetím sektorem).

Kanada: The Social Sciences and Humanities Research Council

Community-University Research Alliances
http://www.sshrc.ca/web/apply/program_descriptions/cura_e.asp

International Community-University Research Alliances (CURA)—in Partnership with the International Development Research Centre (IDRC)

http://www.sshrc.ca/web/apply/program_descriptions/cura_idrc_e.asp

- podpora projektů spolupráce mezi vysokými školami a občanskými iniciativami a NNO. Na tyto projekty lze získat až \$200,000 ročně (3 mil. CZK), resp. \$400,000 na 5 pětiletý projekt.

Science shops (především Nizozemí) <http://www.scienceshops.org/>

Od 80. let funguje v Nizozemí dobře etablovaná iniciativa tzv. Science shops – každá univerzita má minimálně jeden Science shop (13 univerzit – dohromady 40 Science shopů). Tyto jednotky zajišťují výzkum v široké řadě disciplín, které univerzity realizují na zadání místních komunit nebo neziskových organizací. Výzkum je nejčastěji prováděn v rámci výukových kurzů a ve spolupráci se studenty.

Příklady materializace těchto idejí do institucionalizace veřejné debaty a procesů tvorby politik

Consensus conferences a jiné formáty účasti veřejnosti

Od konce 80. let probíhají v západní Evropě (a později též v Austrálii, na Novém Zélandu a ve Spojených státech) institucionalizované debaty o technologických volbách a směrech výzkumu. Společenské důsledky a souvislosti nevstupují do hry teprve poté, co je výzkum dokončen a fakta či technologie stabilizovány, ale v nějaké podobě jsou přítomny již od počátku samotného výzkumu. Předně: technologická trajektorie vytváří závaznosti (investované prostředky, zájmy), o jejím přijetí nelze rozhodovat až po skončení výzkumné fáze; samotný výzkum je často situován v sociálním a veřejném prostoru (např. polní pokusy); soustředění prostředků do jedné oblasti omezuje investice do oblastí jiných – které se tím v sebenaplňujícím proroctví stávají méně slibná; dotčené skupiny jsou na základě svých zkušeností schopny anticipovat rizika. Důležité je také nepřebírat mechanicky priority stanovené v zahraničí, ale hledat jejich vhodnou kontextualizaci v domácím prostředí.

Výzkumné priority by neměly být věcí pouze odborné veřejnosti, úředníků a ekonomických investorů, ale předmětem širších veřejných diskuzí. V tomto kontextu je důležité si uvědomit, že to, co se dnes děje v laboratořích a výzkumných centrech je pro podobu budoucí společnosti stejně důležité, ne-li důležitější, než většina agendy, kterou vnímáme jako „politickou“ a která obsazuje většinu veřejného prostoru.

Jednou z nejdůležitějších vlastností znalostní společnosti je schopnost kriticky reflektovat vlastní vývoj; brát v úvahu a kompenzovat nezamýšlené důsledky.

Potřeba zviditelnění znalostí a expertizy vytvářených v rámci třetího sektoru

V rámci třetího, občanského sektoru nebo za jeho přispění se dnes vytváří množství znalostí a expertizy, která je ale přehlížena, protože nemá status vědeckého poznání..

např.

Rabeharisoa, V. and M. Callon. 2002. The involvement of patients' associations in research. *International Social Science Journal*, 54, 57-65.

- ze 156 patientských organizací ve Francii, o kterých se autorům podařilo zjistit detailní informace, 34 procent spolufinancuje výzkum (v průměru je to 42 procent jejich rozpočtu)
- v roce 1991 tvořily příspěvky asociací a nadací 75 procent veškerých veřejných příspěvků na výzkum rakoviny ve Francii (Shaffar).
- Asociace svalové dystrofie – 30 milionu FF ročně pro laboratoře CNRS mezi lety 2001 a 2005 (polovina doktorských a postdok studentů ve zhruba 100 laboratořích, kam přispívala, byla financována z jejich peněz).
- nejde pouze o finanční podporu výzkumu. např. Asociace svalové dystrofie ve Francii velmi aktivně spolupracuje s doktory, vyvíjí manuály, produkuje expertizu.

Aby tyto znalosti mohly vznikat a byly produktivně využity, je potřeba, aby existovala prostupnost mezi akademickým a neziskovým sektorem/ občanskou společností. Z tohoto hlediska je velmi nešťastné, že současné hodnocení VaV v České republice zcela opomíjí jakékoli výstupy vzhledem k veřejnosti, NNO a dotčeným skupinám (zatímco výstupy ve vazbě na komerční průmyslový sektor – technologie, patenty – jsou hodnoceny fenomenálně vysoko, a to přitom bez toho, že by byla garantována jejich skutečná užitečnost, neboť patent a ověřená technologie představují pouze potenciál, který se nemusí naplnit).

Všechny zmiňované typy aktivit a iniciativ jsou vysoce relevantní pro v současnosti probíhající reformu VaVaI a VŠ, která zdůrazňuje veřejnou vykazatelnost a společenskou užitečnost výzkumných a vzdělávacích aktivit. Důležité, aby za „hodnotu“ nebyly považovány jen ty výstupy výzkumu, které lze proměnit na ekonomický zisk a kapitál, ale i takové, které přispívají ke kvalitě života jinými způsoby a vytvářejí sociální a kulturní kapitál. V této souvislosti je dále klíčové, aby jako praktičtí aktéři, kteří akademický výzkum užívají nebo se na něm spolupodílejí, nebyli bráni pouze komerční firmy, ale také ti, kteří jsou součástí třetího sektoru.